

L'economia política marxista, avui

Lluís Argemí i d'Abadal (*)

Des dels anys 60 hem assistit a un creixement de l'interès per l'economia política marxista. En bona part, aquest interès ha estat motivat per la crisi que pateix la teoria econòmica convencional, incapaç d'explicar de forma clara les arrels de la crisi actual, i que en alguns casos sols fa que ressuscitar teories clarament oposades als interessos de la majoria de la societat.

Però aquest renaixement de l'interès no va arribar a un camp completament esterilitzat pel període de guerra freda. Aquí i allà, en països francòfons, anglosaxons o mediterranis, unes poques individualitats havien mantingut una opció marxista en els seus estudis i investigacions: els noms de Sweezy, Baran, Magdoff, Dobb, Meek, Pesenti, Bettelheim, Mandel i tants d'altres havien mantingut una tradició que permeté la creació de nous grups, nous ensenyaments i en definitiva a l'arrelament de l'enfocament marxista en economia política, sense les dificultats de dogmatisme que encara existia en la majoria d'estructures dels partits marxistes occidentals, o en les institucions dels països socialistes. D'aquesta forma poc a poc varen crearse diferents nuclis, grups o escoles que han pogut debatre una sèrie de qüestions d'economia política marxista i han permès avançar en aquest camp. Però també han existit importants contribucions desde fora dels grups que es consideren marxistes, i molt en especial dels economistes de l'escola de Cambridge, unes per la via indirecta, com la de Sraffa, i d'altres amb intervencions més directament relacionades amb temes que el mateix Marx va tractar, com la de Robinson. Aquestes contribucions, especialment la de Sraffa, mereixen ésser explicades per a entendre les posicions que alguns dels marxistes han adoptar front a l'obra de Marx.

És evident que Marx va deixar inacabada la seva obra, i que Engels i Kautsky en l'edició de *El Capital* y de *les Teories de la Plusvàlua* van respectar els elements centrals de Marx. Malgrat això, es poden detectar o bé buits importants o bé equivocacions formals clares. Exemple de buits seria el no tractament del funcionament d'una economia socialista, l'anàlisi de fenòmens econòmics que en el temps de Marx no feien sinó començar (monopolis, imperialisme, etc.), etc.; d'equivoca-

(*) Professor d'Història de les Doctrines Econòmiques de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona.

cions formals, la que va cometre en intentar veure com és podia obtenir la realitat visible dels preus de les mercaderies a partir de la transformació dels valors d'aquestes, valors expressats com a contingut en treball de les mateixes; o el manteniment d'una llei tendencial de caiguda de la taxa de guany, si aquesta s'expressa com a guany en valor treball (tot i que les aparences podien ésser contràries circumstancialment per l'acció d'una sèrie de causes contrarestants).

Respecte del buits, poc més es pot dir, perquè si ja Max, va ésser prou bon profeta, no demanem que ho fos més, en tot cas no l'acusem de no haver-ho estat més. Però les contradiccions formals tenen més importància, ja que han donat lloc a tot un seguit d'acusacions per part dels economistes no marxistes. Aquestes acusacions, inaugurades per qui segons Schumpeter era el Marx burgès, Böhm Bawerk, partien precisament de la manca de resolució formal del problema de la transformació, o sigui de la derivació del fenomen observable, preus, a partir de les dades reals.

El que Marx no hagués resolt satisfactòriament el problema, segons Böhm Bawerk, feia caure tota la seva anàlisi, ja que apareixia una contradicció entre el contingut del primer volum del Capital, on s'analiza la realitat capitalista d'acord amb el concepte de valor, i el tercer volum en què ja es parteix dels preus de producció. Si el problema de la transformació no estava resolt, les dues parts no s'avenien.

El problema de la transformació podia ésser resolt matemàticament sense gaires dificultats, però la seva resolució significava que no tot el que deia Marx era correcte: el total de preus no era igual al total de valor (i amb això s'esfumava la idea que els preus eren valors redistribuïts o transformats) o el total de guanys no era igual a la plus-vàlua de tot el sistema (amb el que quedava malparada la idea de guany originat en l'explotació que crea la plus-vàlua). Particularment, crec que la primera afirmació no té cap rellevància, en l'anàlisi marxista, mentre la de guany com a fruit de l'explotació és important. De fer l'elecció en aquest sentit, poques coses haurien de «corregir-se» a Marx, ara per ara. Però la història no va acabar aquí. La solució matemàtica formal fou aconseguida per un economista rusopolonès que no era marxista, i que fins a cert punt proporciona un precedent a tota una sèrie d'autors que, educats en la tradició de Marx o que la coneixien bé, han intentat aportar quelcom a la seva anàlisi. Von Bortkiewicz, l'autor en qüestió, s'ha de posar així en la línia de Kalecki, Dimitriev o, fins a cert punt, Lange. Més tard, un economista italià que treballava a Cambridge, amic de Gramsci i editor de les obres de Ricardo, va publicar un petit llibre que causà un bon impacte en els cercles acadèmics: «Producció de mercaderies mitjancant mercaderies», frase que correspon al tercer volum de Marx. En ell, i amb un pur raonament, de tipus lògic-matemàtic, es donava un nou esquema d'anàlisi del procés de producció, i per la via indirecta es donava una forma d'obtenció dels preus de les mercaderies a partir de les característiques tècniques del sistema de producció. També s'indicava com es podien obtenir, amb les mateixes dades, el valor treball, sempre que tinguéssim la possibilitat de considerar un sol tipus de treball o poguéssim reduir el treball complex a treball senzill.

La teoria econòmica vigent havia considerat com objecte d'estudi els preus de mercat dels béns; Marx considerava en canvi que per sota d'aquest existien els valors, i ara Sraffa reintroduïa, via característiques tècniques o rehabilitant Ricardo, un tercer en discòrdia, els costos o preus de producció. En els tres casos, es pot establir una interrelació entre els preus, els costos i els valors de les diferents

mercaderies que es produeixen, ja que un element important en l'anàlisi econòmica és present a tots tres: la interdependència dels sectors de l'economia. Però, per a la discussió és fonamental el fet de considerar la producció com un procés (valors) o considerar-la com un procés tècnic (costos) o creure que allò més important és l'intercanvi (preus).

Walras, Marx i Ricardo-Sraffa serien així els tres grans caps visibles de tres tradicions d'economia. Però segurament el que lliga Marx i Ricardo (a jutjar per la diferència que Marx feia entre Ricardo i els economistes vulgars) és més que el que lliga Ricardo i Walras, continuador en alguns aspectes dels economistes vulgars pel seu interès en utilitat i preus de mercat.

L'obra de Sraffa va servir així de catalitzador tant en les discussions sobre la tradició de Ricardo o sobre diferents temes que fins a cert punt tenen quelcom a veure amb Walras, com en les que començaren a dibuixar-se entre marxistes i sraffians. Si l'escrupulós respecte de Sraffa per Marx era patent, no ho era en canvi el d'aquells que, nodrits de les solucions que Sraffa donava als problemes de Marx, anaren més enllà del problema de la transformació o de la llei de la caiguda de la taxa de guany.

Alguns sraffians s'ajuntaren, doncs, a la crítica a l'estil Böhm Bawerk per a proclamar, de nou, la caducitat del marxisme. I l'obra també provocà les seves reaccions entre marxistes: oblidant el respecte per l'alçada científica de Ricardo que mantingué Marx en tota la seva obra, acusaren aquest i Sraffa d'economistes vulgars com a mínim. Però deixant de banda els caos extrems, del resultat d'aquestes discussions sorgiren diferents grups, que es podrien classificar a grans trets en quatre, definits tant pels temes d'interès i d'estudi, com per la seva actitud front a l'economia política de Marx (per diferenciar-la de la marxista, ja que tots els grups estan, d'una o altra forma, dins la tradició marxista). Per simplificar parlarem de fonamentalistes, sraffians, althusserians i, finalment, d'aquests que Mandel ha despatxat massa simplificadament amb el nom de tercermundistes. El mateix Mandel quedaria fora de la classificació, però ell, igual que el grup d'economistes del PCF, cauen dins els límits institucionals i en cas d'incloure'ls, en algun grup, caldria posar-los en el primer. Passem doncs a descriure cada grup i donar-ne exemples:

a) *Fonamentalistes*: Si ens hem de referir a un cap de fila, hauríem d'escollir segurament Mattick, economista centre europeu emigrat a EE.UU. amb el nazisme. Però també hi hauria una sèrie d'autors d'entre guerres que segueixen el mateix camí (Rosdolski, Grossman), antileninistes, un grup de joves anglosaxons que segueixen la seva línia (Yaffe) i certs autors lligats institucionalment als partits comunistes, encara que en els casos del PCGB o del PCI estarien en la seva àrea d'influència sense estar-hi institucionalment lligats.

Ja hem dit que noms com Mandel o Boccara entrarien en aquest grup, encara que necessitarien segurament un grup a part, més indefinit i que crearia confusions. Per a ells, l'estudi de l'economia s'ha de centrar en l'esfera de la producció, i per tant la teoria del valor de Marx es manté completament; en tot cas s'eliminarien algunes afirmacions (com la que abans he esmentat) sense variar res més. A més, l'anàlisi de Marx en el seu conjunt continua plenament vigent i per això cal seguir i en tot cas completar amb altres volums el *Capital*, per tal de poder reconstruir el projecte que ell mateix presentà. Amb això, es pot mantenir la solució que ell va donar al problema de la transformació, ja que àdhuc en supòsits molt restrictius, les afirmacions de Marx són matemàticament veritat. El mateix passa amb la llei

de la caiguda tendencial de la taxa de guany, que al cap i a la fi és l'element essencial en l'explicació de les crisis, el contingut en treball de les mercaderies.

b) *Sraffians*: Per a aquest grup, l'anàlisi econòmica s'ha de centrar en les característiques tècniques del procés de producció, i per tant en la circulació de mercaderies, tal com queda reflectit en la interdependència dels sectors productius. Per això, la teoria del valor és innecessària, o en tot cas pot servir per posar en evidència l'explotació, encara que les dificultats tècniques que sorgeixen fan que sigui millor abandonar-la. El mateix passa amb la llei de la caiguda de la taxa de guany, no demostrable ni teòricament ni empíricament, i l'únic que cal dir respecte d'ella és que bona part de l'anàlisi del *Capital* no li serveix. Els plantejaments econòmics han de buscar una base nova, sense per això perdre una objectius existents a l'obra de Marx. Potser, els qui més han contribuït a aquesta idea són Steedman i Hodgson.

c) *Althusserians*: Com en el primer cas, l'important és la producció i la llei del valor per sobre de tot. Però aquesta llei no pot demostrar-se empíricament, perquè aquest mètode és inútil, i perquè de fet el concepte de valor i el concepte de preu són a dos mons diferents, entre els que no existeixen lligams. El mateix passa amb la caiguda de la taxa de guany, tot i que no es pot fer res per lligar els fenòmens observats a la teoria que empara aquesta llei. Si Marx presenta algunes deficiències són fruit del seu hegelianisme o idealisme, present encara en alguns moments, fruit d'equivocacions completament secundàries o lapsus perdonables o fruit d'una incorrecta aplicació del seu propi mètode als problemes que estudiava. Fins i tot podríem trobar algunes d'aquelles llacunes simptomàtiques de les quals parlava Althusser, o respostes sense pregunta, que són un índex psicoanalític d'impureses no marxistes en el pensament de Marx. A més de Bettelheim, s'haurien de citar Benetti, Cartelier, Brunhoff i d'altres a diferents nivells.

d) *Tercermundistes*: Agrupats a l'entorn de Sweezy i Magdoff (abans amb Huberman i Baran), aquest grup aplega també alguns francòfons, l'Amin, o d'altres com Gunder Frank, a més de tot un grup de teòrics sud-americans (Sunkel, Dos Santos), etc. Feia temps que ja havien plantejat la necessitat de substituir la llei de la caiguda tendencial de la taxa de guany per la tendència de l'excedent a augmentar (i per això Sweezy i Baran foren qualificats de neomarxistes), però fou Sweezy qui introduí en el món occidental les idees de Von Bortkiewicz, que permetien salvar la integritat de Marx en el punt que Böhm Bawerk considerava que era la contradicció fonamental del sistema de Marx. Però és a aquest grup a qui es deu el volum més important d'actualitzacions i extensions de la teoria econòmica de Marx en relació al món modern. Tot i les seves limitacions, cal parlar de les aportacions a la teoria del capital monopolista, l'actualització de la de l'imperialisme, la consideració del capitalisme com a sistema mundial (reprenent els suggeriments de Marx) amb una jerarquització de les nacions que formen el centre i les diferents perifèries, els mecanismes d'extracció de l'excedent, etc. Potser en canvi les seves aportacions a l'aclariment de l'aparell formal de Marx és més petit, però la seva actitud respecte de la teoria econòmica «burguesa» o convencional és diferent, ja que creuen que s'ha de rebre i analitzar per recollir allò que té de veritat i d'aprofitable, sense desqualificar-la d'entrada amb l'apel·latiu de burgesa.

Però s'han de tenir en compte dos elements importants per a valorar aquest grups:

a) L'obra de Marx fa referència a un món específic en un moment concret. Europa i Anglaterra el 1867 no són el mateix que ara. Intentar sacralitzar l'obra de Marx, repetint-la per aplicarla a situacions diferents no és fer-li cap favor. Si

es fa així, acusant els qui plantegen problemes amb cites d'autoritat sols es consagra una escolàstica dogmàtica que no permet cap avenç. Això no vol dir que res no serveixi; les principals aportacions de Marx són vàlides encara ara i és això el que fa del *Capital*, una obra mestra, tot i que tingui una data determinada.

Les aportacions centrals són de fet un projecte d'investigació de la societat capitalista lligat a un projecte d'emancipació social. I per basar aquests projectes, Marx partia d'un col·lectivisme metodològic (anàlisi dels comportaments socials, no individuals) amb el qual descobria l'existència d'una classe explotada mitjançant mecanismes d'igualtat (el mercat i la democràcia); aquesta classe, que podia considerar-se com un tot únic (ja que el treball complex es podia resumir en treball senzill), creava plus-vàlua que es transformava en el guany dels capitalistes, els qui en un procés d'acumulació provocaven l'aparició de les crisis econòmiques.

He fet aquesta petita enumeració d'elements centrals, per fer veure que no ha d'abandonar-se cap d'ells. De les discussions tingudes crec que es pot obtenir un sistema de reducció del treball complex a treball senzill, que pot resoldre el problema de la transformació, i que la taxa de guany no cau ineluctablement a llarg terme, però que té caigudes periòdiques que poden lligar-se a fenòmens de tipus tecnològic, i que el treball productiu és aquell que es dirigeix directament a l'acumulació.

Però molts d'aquests resultats tenen el seu origen en les aportacions d'economistes no marxistes, treballant tant en la interpretació de Marx o del món actual, com treballant des d'òptiques no marxistes. És per això que respecte del segon punt anterior cal dir que la ciència econòmica convencional (o «burgesa») té resultats i elements que els marxistes no poden desqualificar sense desqualificar-se a si mateixos com a científics. No poden fer com l'església catòlica feu amb el darwinisme, la qual, perquè atentava contra el dogma, no eliminà fins ben entrat el segle XX les referències en contra Darwin. Altre cop en aquest aspecte, Marx és una guia amb la seva actitud envers l'economista burgès més qualificat, Ricardo.

b) Però en canvi, sí hem de dir que mantenint els punts essencials que interessin i poden mantenir-se, el que cal és dirigir l'estudi cap a allò que ha estat més deixat de banda pels marxistes, estudi que de totes formes pot incloure's en el projecte d'investigació i d'emancipació de Marx. Crec que els quatre punts més importants que encara necessiten ésser esclarits són els següents:

a) *El procés tècnic del treball*. L'adopció de noves tecnologies i el seu caràcter respecte del fet essencial, l'explotació. Lligat a això existeix el gran problema de veure si la tècnica està determinada socialment o és el tipus de tècnica el que determina les relacions socials. I en definitiva, el concepte de forces productives com a motor que augmenta les contradiccions del sistema i alhora permet imaginar-se un futur socialista amb abundància. Segurament haurem de repensar la qüestió i arribar a la conclusió que algunes forces productives són de caràcter destructiu i que la seva aparició s'esdevingué per aconseguir major dominació.

A nivell abstracte, cal tenir en compte que la base són les condicions tècniques (Sraffa) o les socials (Marx), tot i que la importància de les segones és evident perquè permeten veure el fet de l'explotació.

b) *El sistema monetari i financer* i el seu paper en el sistema capitalista. I no tan sols en el seu aspecte de sistema financer com a nucli del fenomen de l'imperialisme (paper central que també s'ha de revisar a jutjar per l'experiència americana), sinó també el paper de la moneda en mecanismes indirectes d'explotació (inflació) perquè és essencial en analitzar «l'equivalent general del valor».

c) *El paper del sector públic*, el seu caràcter productiu de valor per al sector

privat, de regulació, etc. I molt especialment, el seu paper en l'evolució del capitalisme.

d) *Els nous sistemes de dominació imperialista*, i el paper que hi juguen els mecanismes anteriors: tècnica, moneda i institucions monetàries internacionals, estats nacionals, etc.

El projecte és ampli, i no pot pendre'ls com un tot, però cal veure'l emmarcat en la sèrie de supòsits que Marx deixa. De fet, el projecte de Marx segueix en peu i el repte que tenim davant és el de saber fer amb el capitalisme de 1983 el que ell feu amb el del seu temps.

En què la taxa de guany baixava, tot i que pugués augmentar en d'altres moments.